

KUTSAL VE KUTSALLA İLETİŞİMİN BİR UNSURU OLARAK KURBAN (SİNEMİLLİ ALEVİLER ÖRNEĞİNDE)*

 Abdulkadir KIYAK^a

Özet

İnsanın diğer varlıklardan ayırıcı kılan en önemli özellikleri bedeni tabiatı yanında akıl ve duyu sahibi bir varlık olmasıdır. Böyle bir fitrata sahip olan insan hayati fonksiyonlarını sürdürmek için bedeni ihtiyaçlarını karşılamakla yetinmemiştir. Aynı zamanda kendi varlığının bilincine varmış ve hayatının her aşamasında kutsal bir varlığa inanma ve sığınma ihtiyacı duymuştur. Bu inanma duygusu onun "dindar insan" kimliğini kazanmasında temel etken olmuştur. Dindar bir varlık olması neticesinde insan, inandığı kutsal varlıklarla iletişim kurma, onlara yakın olma ve onların kutsiyetinden faydalanma ihtiyacını hissetmiştir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda insanın kutsalla iletişimini sağlaması ise inandığı dinin öngördüğü ibadetler yoluyla gerçekleşmektedir. Çünkü ibadetin özünde kutsal varlıklara yönelik inanç yatmaktadır. İnsanın kutsal varlık veya varlıklar ile iletişimini sağlayan en önemli bir ibadet türü de kurban ibadetidir.

Tarihi süreç içerisinde insanlık tarihi kadar köklü bir maziye sahip olan kurban, hemen hemen bütün dinlerde ve kültürlerde varlığını sürdüren önemli bir ibadet ritüelidir. Kurban, hem ferdi hem de toplumsal boyutu olan bir ibadettir. Kişi kurban ibadetiyle hem inandığı kutsal varlığa karşı kulluk bilincini ortaya koymakta hem de kurbanını ihtiyaç sahiplerine ulaştırarak toplumsal vahdaniyyetin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu düşünceden hareketle bu çalışmada, Anadolu Aleviliğinin önemli bir kesimini oluşturan Sinemilli Alevilerde kurban ibadeti ile ilgili inanışlar üzerinde durulacaktır. Bu inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kurban, Anadolu Aleviliği, Sinemilli, Dinler tarihi

THE SACRIFICE AS AN ELEMENT OF THE SACRED AND SACRED COMMUNICATION

(Sample Study Of Sinemilli Alewis)

Abstract

The most important characteristics of human beings that distinguish them from other beings are that they are an intelligent and sensual being besides their human nature. Having such a nature, human beings are not satisfied with only meeting their body needs in order to maintain their vital functions. At the same time, they became conscious of their own existence and felt the need to believe in and take refuge a sacred being at every stage of their life. This sense of believing has been the main factor in gaining his "religious person" identity.

*Bu makale, Sinemilli Aleviliği (İnanç ve İbadet Anlayışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi), Gece Akademi, Ankara-2018), adlı kitabın ilgili bölümünden geliştirilerek üretilmiştir.

^a Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, abdulkadir.kiyak@inonu.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 07.02.2021, Makale Kabul Tarihi: 03.05.2021

As a result of being a religious being, human felt the need to communicate with the sacred beings he/she believed in, to be close to them and to benefit from their holiness. Upon these needs, the communication of human with the holy takes place through the worships prescribed by the religion he/she believes in. Because the essence of worship lies in belief in sacred beings. One of the most important forms of worship that enables people to communicate with sacred being or beings is the worship of sacrifice.

Sacrifice, which has a long history as deeply rooted as human history, is an important worship ritual that continues its existence in almost all religions and cultures. Sacrifice is a worship that has both individual and social dimensions. With the worship of the sacrifice, a person both reveals the awareness of servitude to the sacred being he/she believes in and contributes to the formation of social unity by conveying his/her sacrifice to the needy. Based on this idea, this study will focus on the beliefs of the Alevi of Sinemilli, who constitute an important part of the Anatolian Alevism, about the sacrifice worship. These beliefs will be evaluated in terms of History of Religions.

Keywords: Sacrifice, Anatolian Alevism, Sinemilli, History of religions

Giriş

İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan kurban ibadeti, pek çok dini ve kültürel yapılarda yer alan evrensel bir ibadet fenomenidir. Kurban ibadeti toplumsal birlikteliği ve devamlılığı sağlama noktasında sahip olduğu işlevsel fonksiyonlarından dolayı Sinemilli Alevilerinin inanç ve ibadet anlayışında da merkezi bir yer teşkil etmiştir. Bu makalede, Anadolu Aleviliğinin önemli bir kesimini oluşturan Sinemilli Alevilerde kurban ibadeti ile ilgili inanışlar konu edilmiştir. Çalışmamızdaki amaç Sinemilli Alevilerinin kurban ibadeti ile ilgili uygulamalarının Dinler Tarihi açısından izdüşümlerinin tespit edilmesidir. Çalışma Dinler Tarihi disiplinine bağlı teorik yönü de bulunan bir alan araştırmasıdır. Yapılan alan araştırmasında katılımcı gözlem ve mülakatlarla veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler Dinler Tarihi'nin metodları çerçevesinde sınıflandırılmış, betimlenmiş, objektif ve işlevselci bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler Dinler Tarihi'nin deskriptif metoduna bağlı kalınarak öncelikle Sinemilli Alevilerinin kurban ibadeti ile ilgili uygulamaları tasvir edilmiş, daha sonra karşılaştırmalı-tarihi yöntemle Sinemilli Alevilerdeki kurban ibadetinin oluşmasında diğer dini ve kültürel yapıların etkileri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ayrıca alan çalışmasındaki kaynak kişiler ifşa edilmemek amacıyla "KK" (Kaynak Kişi) şeklinde kodlanarak adının ve soyadının birinci harfi gösterilerek yazılmıştır. Bu kodlamada kaynak kişiler tarafından verilen doğum tarihi, doğum yeri ve meslekleri de aktarılmıştır.

Çalışmada Anadolu Aleviliğinin önemli bir kesimini oluşturan Sinemilli Alevilerde kurban ibadeti ile ilgili inanışlar ve bu inanışların Dinler Tarihi açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Ancak konunun daha iyi anlaşılması için Sinemilli Alevilerin kısa tarihçesi hakkında bilgi vermeyi de uygun bulduk.

A. TARİHİ SÜREÇTE SİNEMİLLİ ALEVİLER

Anadolu'ya Horasan'dan geldiği söylenen Sinemillilerin, Kahramanmaraş ve Erzincan'a göç etmeden önceki yerleşim yerlerinin Elâzığ olduğu söylenir. Türkiye'nin değişik bölgelerine yayılan

Sinemillilerin ortak atası kabul edilen Sultan Sinemilli'nin türbesi Elâzığ'ın Keban ilçesine bağlı Piran beldesinde yer almaktadır. Sultan Sinemil türbesi günümüzde hem yöre halkından hem de çevre bölge halkından gerek Sünni gerekse Alevî kesim tarafından yoğun olarak ziyaret edilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kıyak, 2012, s. 186-188). Başbakanlık Arşivlerindeki mevcut kayıtlarda da bu paralelde bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Cevdet Dâhiliye'de 2444 numara ile kayıtlı bir belgede "... aşiretin başka bir aşiret dâhilinde olmayıp eskiden beri Sinamillü (سنامللو) ismiyle başlı başına müstakil bir aşiret olarak daha önce vatanlarını terk ederek adı geçen eyalete (Maraş'a) nakl ve iskân etmiş oldukları..." (BOA, C.DH, 2444) yer alan bilgi Sinemillilerin Kahramanmaraş bölgesine daha sonradan göç ettiklerini göstermektedir. Yine arşivlerde yer alan "... Maraş kazası aşireti olmayub Harbrut (Harput)'dan gelmiş ve Maraş toprağında mütemekkin olmuş olub..." (BOA, C. DH, 871; Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Ulubaş, 2016) bilgisi Sinemillilerin önceki yerleşim yerlerinin Harput olduğu ve Maraş bölgesine daha sonradan göç ile geldiklerini teyit etmektedir.

Sinemillilerin Kahramanmaraş'a göç tarihleri kesin olarak ortaya konulmasa da Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde 1735 yılında Ahsendere civarında, 1785 yılında ise Sinemilli aşiret mensuplarının Pazarcık dolayında yaşadıkları söylenmektedir (BOA, Maraş, nr. 3, s. 39). Hatt-ı Hümayun kaydında ise aşiretin bir kısmının da H. 1229 (M. 1813/1814) yılında Akçadağ civarında yaşadıkları ifade edilir (BOA, HH, 1326/51704). Sinemillilerin Maraş'a göç etmeden önce bir müddet Akçadağ'da kaldıklarını, içlerinde seyyid ve dedelerin bulunduğu belirtilir (Karakaya-Stump, 2016, s. 126-127).

Günümüzde yoğun olarak Kahramanmaraş ilinde yaşayan Sinemillilerin ana yerleşim noktası Elbistan'a bağlı Kantarma köyü ve eskiden bu köyün mezrası olan Gücük'tür. Kantarma köyündeki Sinemilli dedelerine ait Kahramanmaraş iline bağlı Pazarcık ilçesinin Maksutuşağı ve Çağlayancerit'e bağlı Bozlar köylerinde ve çevre yörelerde bu koldan gelen Sinemilli dedeler vardır. Ocağın Nadarlar olarak bilinen küçük bir kolu da Erzincan'da özellikle merkeze bağlı Vağaver (şimdiki Cumhuriyet mahallesi) ile Kemah'a bağlı Nadaroğlu (yeni adı Dereköy) ve Apuşta (yeni adı Aksakal) köylerinde yaşarlar. Vağaver köyünden bir dede ailesi de, dört kuşak önce Elâzığ'ın Keban ilçesine bağlı Bayındır köyüne giderek burada talibleriyle beraber yaşamaya başlamıştır. Sinemillilerin mürşid olarak tanıdıkları Ağuiçen ocağının Koca Seyyid kolundan gelen dedeler ise Elâzığ merkeze bağlı Sün köyündedir. Bir kısmı ise yakın tarihte Sün köyünden Erzincan merkeze bağlı Söğütözü köyüne, Erzincan'ın Kemah ilçesine bağlı Beşikli ve Sürek köylerine, Elâzığ merkeze bağlı Pirinçi köyüne, Malatya'nın Darende ilçesine bağlı Yeniköy köyüne, Kahramanmaraş'ın Elbistan ilçesinin Gücük ve Kantarma köylerine ve Adıyaman'ın Çelikan ilçesinin Bulam kasabasına göçmüşlerdir (Karakaya-Stump, 2016, s. 115-116). Malatya Arguvan yöresindeki Atma/Atmalı aşiretinin Sinemilliler Ocağı'na bağlı olduğu ifade edilir (Saltık, 2011, s. 309). Yine Arguvan ilçesinin Konakbaşı köyünün Sinemil mezrasında oturan dedelerin Elbistan'dan geldikleri ve bu ocağın temsilcileri olarak varlıklarını sürdürdükleri belirtilir (Güzel & Güzel, 2010, s. 11).

Malatya-Elbistan yolu üzerinde Elbistan'a 30 km. kala Gücük ve Kangal köyü sınırını ayıran ve resmi kayıtlarda "Sinemilli Sınır Taşı" olarak yer alan uzun ve yontulmuş bir taştan başlayan Sinemilli yerleşim bölgesi Güneydoğu Torosların bir uzantısı olan Nurhak, Engizek, Koç dağları ve etekleri ile Adana'nın Ceyhan ilçesinin Kızıldere köyüne kadar uzanmaktadır. Ayrıca Sarız, Gürün ve Pınarbaşı

ilçelerinde de on, on iki kadar köyde de Sinemilliler yaşamaktadır (Sinemillioğlu, 2015, s. 46). Malatya'nın Arguvan ilçesinin Gökağaç, Kuruttaş ve Şotikler köylerinin bir kısmının Sinemililer Ocağı'na bağlı olduğu söylenir. Özellikle Gökağaçlılar, rehber yönünden Sinemililer Ocağı'na, Pir'e bağlılık konusunda Saz köyündeki dedelere, mürşide bağlılık konusunda ise Elbistan ilçesindeki dedelere bağlıdırlar. Ayrıca Gökağaç köylülerinin Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinden geldikleri ifade edilmektedir (Gaspak, 2017, s. 86).

B. KUTSALLA İLETİŞİMİN BİR UNSURU OLARAK KURBAN

Kutsal kavramı geniş bir anlam yelpazesine sahip olsa da çalışmamızda kutsal kavramını dini argümanlara referansı boyutuyla ele alacağız. Kutsal, Türkçe'de, güçlü bir dini saygı uyandıran ve uyandırması gereken kutsi, mukaddes, tapınılacak ve yolunda can verilecek derecede sevilen, Tanrısal olan gibi manalara gelir. Kutsallık ise menşei ve özü itibariyle gizemli ve tabiatüstü güçle olan teması sebebiyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara, bazı yerlere, olay ve faaliyetlere atfedilen üstünlük ve meziyettir (Türk Dil Kurumu, 1988, II, 939). Bu bağlamda kutsalı belirleyen en önemli unsur, kişinin kaynağının dayandığı tabiatüstü sayılan varlığa sevgi ve korkuya dayalı bir duyguyla bağlanma eylemidir (Güç, 2002, XXVI, s. 495). İlkelerin inancında kutsalı ihtiva eden veya kendinde tezahür ettiği yer, nesne ya da kişilerde yer alan üstün güç "mana" olarak adlandırılır (Ünal, 2005, s. 30). Kutsal varlık ve nesnelere kendisinde var olan bu mana gücünden dolayı çiğnenmemesi gereken bir tabudur. Bunu sağlayacak olan da dünyevî veya uhrevî müeyyidelerdir. Ayrıca kutsal rasyonel görev ahlâkı (veya duygusu) ile de ilişkili olup emir ve yasaklarla toplumu yönlendirir. Böylece toplum kutsal olana saygı gösterir ve onunla ilişkisini diğer toplumsal fenomenlerden farklı şekilde sürdürür (Demirci, 2002, s. 495).

Kutsal, bir din içerisindeki unsurları birbirine bağlayarak o dinin bütünlüğünü sağlayan veya kuşatan en temel elemandır. Din Bilimleri'nin genel tanımına göre kutsal, politeizmden monoteizme kadar bütün din biçimlerinin özünü oluşturur. Herhangi bir dinde inançlı kabul edilen kişiyi Tanrı'ya, ritüele, cemaate, doktrine ve ahlâka bağlayan, onun din çerçevesinde kalmasına katkıda bulunan temel tecrübe kutsal duygusudur (Demirci, 2002, s. 495). Daha da ötesi kutsal bir dini yapıda Tanrı kavramından daha köklü yer teşkil eder. Budizm ve Caynizm gibi dinler örneğinde de görüleceği üzere bir dinin ilah konusunda kesin bir kavramı ve anlayışı bulunmayabilir ama kutsal ile din dışı (profan) alan arasındaki kesin ayırımı yapmayan hiçbir din yoktur. Homo religiosus (dindar insan) bir varlık olan insan da herhangi bir şeyi ciddi olarak kutsal kategorisinde anlayan bir varlıktır (Sharpe, 1986, s. 160; Alıcı, 2007, s. 316-317).

Kutsal, yaygın kullanımıyla genellikle din kavramıyla birlikte ele alınır. Bu durumda din, öncelikle zihinlerde kutsal terimini çağrıştırmakta, kutsal alana yönelik duygu ve düşüncelerle tavır ve davranışları ifade etmektedir. Kutsal hakkında yapılacak bir araştırma, ister istemez dinin nasıl tanımlanacağı meselesini de gündeme getirmektedir. Dinin tanımlanması hususunda kutsal kavramı, belirleyici bir rol oynamakta ve Dinler Tarihi biliminde "kutsalın tecrübesi" dini tanımlayan terimler arasında yer almaktadır. Kutsal, din ile olan bu münasebeti sonucunda Din Bilimleri'nin önemli konularından biri haline gelmiştir. Bu bağlamda kutsal ile din veya dini olan ile kutsal hemen hemen

birlikte anılmaya başlanmıştır. Hattâ Dinler Tarihi, kutsal gerçekliğin açığa çıkması bağlamında kutsalın tezahürlerinin birikimi olarak görülmüştür (Yıldırım, 2007, s. 60).

Kutsal kendini ancak profan yani din dışı kavramıyla ifade edebilmektedir. Zira Eliade, kutsalın yapısını açıklarken, kutsalı ifade edebilmenin veya anlamının en iyi yolunun onun profanla yani kutsal olmayan ile karşılaştırmakla mümkün olabileceğini ifade eder. Dinler, kutsal gerçekleri açığa çıkarmaları neticesinde kutsalın tezahürlerinin bir birikimi neticesinde bir dini sistem olarak varlıklarını ortaya koyarlar. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Eliade, 1991, s. VIII-XI).

Eliade'a göre "kutsal varoluşun" bilincine vararak yaşayan insan "homu religiosus" yani dindar insandır. Dindar insanda yaşayış ve davranış biçimlerini kutsalın tezahürleri çerçevesinde düzenler. O kendini bu aşkın/kutsal gerçekliğe adayarak ve dünyada özgün bir varoluş biçimini üstlenerek yaşamaktadır. Dindar olmayan insanın ise aşkın olanı reddettiğini, gerçeğin mutlaklığını öteleyerek göreceli olduğunu kabul ettiğini ve varoluşunun anlamından şüphe duyduğunu ifade etmektedir (Eliade, 1991, s. 179). Esasen Eliade "kutsal, şuurun yapısı içinde bir unsur olup, şuurun tarihi içinde bir dönem değildir" ifadesi ile insanın yaratılışı ve tabiatı gereği dindar bir varlık olduğuna vurgu yapmaktadır. Anamlı bir dünya, kutsalın tezahürü olarak adlandırabileceğimiz diyalektik bir sürecin sonucudur. Zira tabiatüstü varlıklar tarafından vahyedilen "paradigmatik" modellerin taklidi ile insan hayatı bir anlam kazanmakta ve dini hayatın ilk özelliklerinden birini teşkil etmektedir. Dolayısıyla Eliade'e göre, insan olmak, dini bir varlık olmak demektir (Eliade, 1990, s. VIII).

"Homo religiosus" bir varlık olarak insan, inanç ve düşünsel dünyasında varlık ve nesnelere kutsal ve profan (din dışı) şeklinde ikili bir ayırma tabi tutar. Kutsal ve profan kavramları birbirine zıt iki alanı ifade eder. Dünya, biri kutsal olan diğeri din dışı olan her şeyi içeren iki alana bölünür. Kutsal şeyler, tanrılar ya da ruhlar diye isimlendirilen metafizik varlıklardan ibaret değildir. Bir kaya, bir ağaç, bir su kaynağı, küçük bir taş, bir ağaç parçası, velhasıl herhangi bir şey kutsal olabilir. Bu kutsal şeyler, şeref ve kuvvet açısından din dışı şeylere ve özellikle de insana nispetle daha üstün olarak kabul edilirler (Durkheim, 2005, s. 56-57). Otto, kutsalın bu tecrübesini benzersiz, eşsiz, tamamen farklı, ayrı, bambaşka bir gerçeklik (ganz andre/ wholly other) olarak tanımlar (Otto, 1936, s. 25-30). En ilkel dinlerden en gelişmiş dinlere kadar bütün dinler, tarihsel süreçleri boyunca kutsal gerçeklerin kendilerini dışa vurumları neticesinde kutsalın tezahürünün bir birikimi olarak var olmuştur (Eliade, 1991, s. XI). Rudolf Otto'nun tanımlamasında vurguladığı üzere kutsal büyüleyici (fascinans) ve korkutucu (tremendum) kutupsallığının oluşturduğu bir sırdır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Otto, 1936, s. 12-24). Yani o bazen pozitif bazen de negatif etki yapma gücüne sahiptir. Bütün dini hayat bu iki zıt kutup arasında gidip gelmektedir. Bu kutupların her ikisi de aynı ve tek bir evrenden yani kutsal evreninden kaynaklanır (Adam, 2017, s. 49).

İnsanoğlu içinde yaşadığı fenomen alemi bizzat tecrübe etse de onun dindar bir kimliğe sahip olması metafizik aleme yönelik inanışlarını daha güçlü kılmıştır. İnsanın metafizik âleme yönelik inanışları (kutsal) varlık, (kutsal) mekân, (kutsal) nesne ve (kutsal) zaman boyutunda kendini açığa çıkarır. Zira insanlar, metafizik âlemde özünde kutsalı ihtiva ettiğini düşündüğü bu nesne ya da kişilere "kuvvetleri artıp bana da daha fazla bereket verebilirsinler" düşüncesinden hareketle bir kısım teberrularda bulunurlar. Bu prensibe "do ut des" prensibi denilir ki "ben vereyim sen de ver" demektir.

İşte kutsalın bir hiyerofanisi olarak kendini gösteren kurban ibadetinin özünde de bu anlayış yer almaktadır. Yani kurban, kutsalın kaynağı kabul edilen aşkın ve üstün varlıklarla insan arasında iletişimi sağlayan temel bir vasıta (Schimmel, 1999, s. 13 vd.).

Kurban kelimesinin etimolojik yapısında da aşkın bir varlık ile insan arasındaki iletişimi görmekteyiz. Arapça “krb” kökünden türeyen kurban, kelime olarak “yakın olma” anlamı taşır. Terim olarak ise kurban, yüce varlık ya da varlıklara veya herhangi bir güce şükran duygularını ifade etme, bir şeyler dileme ya da günahlara kefarete olması gibi nedenlerle sunulan hediyedir (Gündüz, 1998, s. 226; Kurban kelimesinin etimolojik yapısı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, 2019, s. 62-66). Yani kurban, kutsal güçleri etkilemek veya bu güçlerle yakınlaştırıcı bir bağ kurmak için bir insanı, hayvanı veya nesneyi yüce bir varlığa adamaktır. Böylesi bir adama eylemini güdüleyen ise tanrılara hediye verme arzusuna, tanrıların kendilerine kurban olarak sunulan yiyeceklerle bir şekilde besleneceği inancına eşlik eden bir çeşit fedakârlıktır (Sharpe, 2000, s. 44). Kurban inancıyla ilişkili olan ve ön plana çıkan bir diğer kavram ise adaktır. Adak ise tanrıya, kutsal bir şahsa, kutsal bir mekâna, herhangi bir dileğinin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı bildirilerek yapılan şartlı bir sözdür. Bireysel veya toplulukça yapılabilen adak bir nesne olabileceği gibi, bir hareket, bir davranış tarzı, bir dua da olabilir (Tanyu, 1967, s. 9).

Kurban sunma genel olarak saygılarını sunmak, şükretmek, yalvarma ve kefarete ödemek olmak üzere dört amaç etrafında gerçekleşir (Henninger, 2005, s. 8001). Bütün bu amaçlar göz önüne alındığında kurban, kutsal varlıklarla karşılıklı alışveriş içine girmeyi, doğaüstü bu varlıklarla yakınlaşmayı sağlayan bir inanç pratiği olarak kendini gösterir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Güç, 2002, s. 433-434).

Kurban nesnesiyle dua arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Kurban edilecek hayvan ya da nesne dualandıktan ya da birtakım uygulamalardan geçtikten sonra kutsallık mertebesine erişerek kurban formuna bürünmektedir. Özellikle kanlı kurban ritüellerinde bu durum açık bir şekilde yer almaktadır (Köse, 2019, s. 77). Yani kurban ritüelinin yarattığı kutsal bağlam hayvanı kutsallaştırmakta, söz konusu kutsallık onu yiyenlere geçmektedir. Böylece kutsalla irtibat kurma işlemi tamamlanmaktadır (Hubert & Mauss 1964, s. 13). Kurban sunumunda bulunan kişi veya topluluğun doğaüstü varlıklara yaklaşacağı, onlarla bir iletişim kurabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda kurban sunumuyla kutsal arasında bir bağ kurulmakta ve kutsalla direk temasın sakıncaları kurban pratiğiyle ortadan kaldırılmaktadır (Selçuk, 2016, s. 36). Kurban ritüelinde kutsal dünyaya ait olan bu nesnelere, sunuda bulunan kişinin de profan dünyadan kutsal dünyaya geçişini sağlayacaktır. Dolayısıyla kurban sunumu yapan kişi, kurban ritüeli öncesi ve sonrası aynı tabiata sahip değildir. O, daha önce sahip olmadığı dini bir nitelik kazanarak kendisini etkileyen olumsuzluklardan kurtulmuştur. Böylelikle kurban sunan kişi bir günah durumundan lütuf durumuna geçmiştir (Hubert & Mauss, 1964, s. 9).

Kurban ve takdimler tanrı ile insanlar, ruhlarla insanlar ve ölümlerle yaşayanlar arasındaki ontolojik dengeyi yeniden kuran fiillerdir (Lasebikan, 1998, s. 578). İnsan kurban vasıtasıyla kutsal varlığa karşı yakarışını, şükürünü, minnet duygusunu, günahlardan pişmanlığını ve geleceğe yönelik istek ve temennilerini dile getirmektedir. Ayrıca kurban kişinin kutsal varlıkla irtibat kurmasını, kutsala özgü gizli bilgiye/bilgilere ulaşmasını, kutsal alanla iletişim kurarak, normal insanlar için sıra dışı olan güç ve yetiler elde etmesini de ifade etmektedir. Kurban ibadetinin özünde kutsiyet için bir fedakârlıkta

bulunma, değerli bir şeyden ya da şeylerden kutsal için vazgeçme gibi bir amaç da dikkati çeker (Gündüz, 2007, s. 65).

Kurbanın sunulduğu aşkın varlıkların, sıradan insanı aşan kuvvetlere sahip bilinçli varlıklar olduğu bilinmelidir. Bu aşkın varlık kapsamına tanrılar kadar ölü ruhları, periler ve cinler de girmektedir. Hatta tarihi süreç içerisinde var olmuş dinler ve kültürlerdeki kurban ritüellerini incelediğimizde bu aşkın varlıklara tabiat ruhlarını dâhil etmek de gereklidir. Kurbanların sunulduğu bu aşkın varlıklarla insanların sahip olabileceği yegâna ilişki, onların sahip oldukları söylenen tabiat tarafından belirlenir. Bunlar bilinçli varlıklar olduğundan insanlar onları ancak şuuru vasıtasıyla etkileyebilir. Yani bu aşkın varlıklar ile psikolojik vasıtalar kullanarak, onları ikna etmeye veya sözlerle (dua vs. ile), takdimelerle ya da kurbanlarla iletişim kurulmaya çalışılır. Böylece dinin konusu ve gayesi bu hususi varlıklarla bizim ilişkimizi düzenlemek olduğundan ancak dualar, kurbanlar, kefaret ayinleri vs. var olduğu zaman bir dinin varlığından söz edilebilir (Durkheim, 2005, s. 49).

Tevrat'ın Tekvin bölümünde insanlık tarihinde ilk kurban sunusu olarak Hz. Adem'in oğullarından Habil ve Kabil'in Tanrı'ya yaptıkları takdimelerden bahsedilmektedir. Âdem ile Havva'nın çocuklarından Kabil'in çiftçi, Habil'in ise çoban olduğundan bahsedilir. Kabil, toprak mahsullerinden; çobanlıkla uğraşan Habil ise sürüsünden doğan ilk hayvanların özellikle de yağlarından Tanrı'ya sunu yapmıştır. Tanrı'nın bu sunulardan Habil'in kurbanını kabul etmesi Kabil'in öfkelenerek Habil'i öldürmesiyle neticelenir (Tevrat: Yaratılış 4: 3-4). Hıristiyan ve İslam geleneğinde de yer verilen bu olay hayvan kurbanına meşru bir kanıt olmuştur. Kabil'in sunduğu kurbanın kansız olmasının yanında ilk mahsulden olmaması, Habil'in ise sunduğu kurbanın hem kanlı hem de ilk ürün olma özelliği taşıması, Tanrı'nın kurbanı hangi şekilde kabul edeceğini göstermektedir. Adı geçen kıssada, Yahudilikteki kurban ritüelinin Tanrı katındaki kabul derecesi belirtilmekle beraber kanlı ve kansız kurbanın kutsal olarak görülen üç kitaptaki ilk örneği görülmektedir (Köse, 2019, s. 99).

Neredeyse insanlık tarihi kadar bir geçmişe sahip olan kurban ritüeli, ilkel kabilelerden ilahi dinlere kadar dini geleneklerde ve kültürlerde farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla öne sürülen olgulara dayanarak kurban çeşitleri hakkında farklı sınıflandırmalar yapılabilir (Belli olgular kapsamında dinlerde ve kültürlerde kurban çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Güç, 2018, s. 47-88). Ancak kurban olarak sunulan sunular açısından kurbanlar genel olarak iki kısma ayrılır: 1- Kanlı Kurbanlar 2- Kansız Kurbanlar

Kanlı kurbanlar, kurban olarak sunulan hayvan ve insan gibi varlıkların kanlarının akıtılarak yaşamlarının sonlandırılmasına yönelik törenleri içerir. Bu türden kurban törenlerinde kurbanlar kesilerek, yakılarak veya kısmen kanını akıtılarak yani kesilecek kurbanın herhangi bir uzvunun veya organının kesilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir (Erginer, 1997, s. 139; Köse, 2019, s. 69; Gündüz, 2007, s. 66; Çetin, 2012, s. 110). Tarihi süreçte kanlı kurbanlardan insan kurbanlarının yerini zamanla parmak veya saç kesme, kan akıtma, kendini yaralama gibi eylemler almıştır (Henninger, 2005, s. 7998).

Kanlı kurban törenleri, kurbanla kan arasında bir ilişkinin olduğunu bize göstermektedir. Kemik ve kan, birçok gelenekte hayat sıvısı olarak adlandırılmakta ve canlının yaşamının ana unsuru olarak kabul edilmektedir. Yani kanın insanın yaşamsal sıvısı olması gerçeği, kana büyüsel ve kutsal özellik

atfedilmesini sağlamıştır. Bu anlayış perspektifinde kan akıtılması hayatın Tanrı'ya sunulmasını temsil etmektedir. Çünkü hayatı veren ve hayata egemen olan kutsal varlıklara sunulabilecek en güzel takdime hayatın ta kendisidir. Kurbanda, canlı yaşamının sona erdirilmesinde de böyle bir anlamın olduğu söylenebilir. Hatta pagan geleneklerde görüldüğü gibi hayatla yakından ilişkili olan bu sıvı, bazen tanrıların yiyeceği ya da içeceği olarak da değerlendirilmektedir (Gündüz, 2007, s. 66; Çetin, 2012, s. 110). Bazı dinsel geleneklerde kurbanın kemikleri ve derisine yönelik ritüeller de ön plana çıkmaktadır. Mesela, eski Türklerde kurban edilen hayvanların kemikleri kırılmamakta, köpeklere verilmemekte, ateşte yakılmamakta ve yere gömülmemektedir. Bazı özel ritüellerden sonra kurban kemikleri toplanıp bir kaba konularak kayın ağacına asılmaktadır. Yine at kurbanının kafatasının bir sırtık üzerine konması, derisinin bir sırtığa geçirilip at şeklinde asılması da diğer kanlı kurban uygulamaları olarak dikkat çekmektedir (Günay & Güngör, 2007, s. 98).

Kansız kurbanlar, yüce varlık veya varlıklara sunulan temel gıda olarak görülen yiyecek ve içeceklerle beraber bir kısım davranış ritüellerini kapsamaktadır. Zira Ali Rafet Özkan, *Dinlerde Kurban Kültü* adlı eserinde kansız kurbanları kendi içerisinde sunulan kurban nesnelere göre "bedel kurbanı", "mahsul veya gıda kurbanı", "ruhani veya vakıf kurbanı" şeklinde üç gruba ayırmıştır: Mahsul ve gıda kurbanı, toplumların yetiştirdiği tarım ürünleriyle paralellik göstermektedir. Zira toplumlar, hangi tür mahsul yetiştiriyorsa onu takdim edebilir. Dolayısıyla her türlü meyve ve sebze kansız kurban unsuru olarak sunulmaktadır. Ayrıca hamurla yapılan yiyecekler de bu kurbanın içine girmektedir. Bedel kurbanı, insan veya hayvanın vücutlarından alınan bir parçanın sunulması şeklinde gerçekleşmektedir. Saç kurbanı ve iffet kurbanı, bedel kurbanının farklı biçimleri olarak görünmektedir. İffet kurbanının içerisine, cinsel organın kesilmesi, hadım edilme, fani cinselliği terk etme gibi sunmalar girmektedir. Ruhani veya vakıf kurbanı ise, insanların kendilerini Tanrı'ya veya mabetlerinin hizmetine adanması, dünyaya dayalı beklenti ve arzuları terk etmesi, bekâreti koruması, sessizliğe ve ibadete ağırlık vermesi gibi durumlarda görülmektedir (Özkan, 2003, s. 80, 89). Budizmde ve Caynizmde sıkı asketik kurallara dayalı keşiş yaşamı bir ruhani veya vakıf kurbanına örnek olarak gösterilebilir (Gündüz, 2007, s. 70). Caynizm ve Budizm gibi dinsel gelenekler, sahip oldukları bir kısım temel inanç ilkeleri doğrultusunda kanlı kurbanı şiddet eylemi olarak gördüklerinden tamamen reddetmektedirler. Bu dinlerde ahimsa prensibi gereği (hiçbir canlıyı öldürmeme) sunulan takdimelerde canlı hayvanlara yer verilmemektedir. Bu dini geleneklerde kurban olarak tütsü, mum, buhur, yiyecek ve içecekler gibi kansız kurban takdimeleri ön plana çıkmaktadır (Knott, 2000, s. 87).

Kurban yapılan zamana göre sınıflandırıldığında ise düzenli yapılan kurbanlar ve sıra dışı zamansız kurbanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Düzenli yapılanlar aylık, yıllık ya da mevsimlik olarak her yıl periyodik olarak sunulan kurbanları içerir. Zamansız olanlar ise örneğin bir binanın bitmesi, bir zafer kazanılması gibi durumlarda yapılan ve belli bir zamana bağlı olmayan kurbanlardır (Henninger, 2005, s. 8000).

C. SİNEMİLLİ ALEVİLERDE KURBAN İBADETI

Sinemilli Alevîlerinde kurban ibadetinin dayanağı, sunuluşu ve sunuluş amaçları ile ilgili pek çok inanç pratiği tespit edilmiştir. Sinemilli Alevîlerine göre kurban ibadetinin tinsel yönü, insanın kendi özünü Allah'a kurban etmesi yani Hakk'a teslim etmesidir. Sinemilli Alevîlerinde kurbanlar özellikle

cem törenlerinin temel rükünleri arasında yer alır. Zira cemde yürütülen on iki hizmetten biri de kurbandır. Sinemilli Alevilerde cemlerde kesilen kurbanlardan daha çok tercüman kurbanı ve ikrar kurbanı ön plana çıkmaktadır (KK. 3; KK. 7; KK. 17).

Sinemilli Alevilerinde kurbanlar daha çok Tanrı adına ve atalar kültünün bir sonucu olarak ölü ruhlarına kesilmektedir. Kesilen kurbanlarda tapınma, şükür ve her türlü kaza ve musibetten korunma gayesi mevcuttur (KK. 1; KK. 2). Sinemilli Alevileri yukarıda açıkladığımız kansız kurban türünün felsefesini destekleyecek şekilde Allah'ın insanların kestikleri kurbanın etine de kanına da hiçbir şekilde muhtaç olmadığını söylerler. Zira kurban hadisesinde esas olan insanın kendi özünü kurban etmesidir. Zira Sinemilliler bu anlayış perspektifinde Allah için "Yerde sürü varken, gökte koça ne gerek var" anlayışına sahiptirler. Yani insanın bütün kininden, hırsından ve kötü arzularından kurtularak Hakk'a nefsini kurban etmesi gerekir. Sinemilliler bu anlayış doğrultusunda Mahzuni'den şu deyişi söylerler:

Bir kurbanın, bir lokmasını yer mi Hakk

Allah neye muhtaç, söyle neyi yok

Havaya bakarsın, kuldan mı uzak

Hedefsize küfür vaciptir softa (KK. 1).

D. KURBAN ÇEŞİTLERİ

Sinemilli Alevilerinde kanlı ve kansız kurbanlar olmak üzere iki türlü kurban türü mevcuttur:

1. Kanlı Kurbanlar

Sinemilli Alevilerinde kurban ibadetinin inanç temeli Hz. İbrahim'e dayandırılır. Bu inanç ritüeli ile ilgili olarak ise şu kısca anlatılır:

Hz. İbrahim'in bir sürüsü vardır ve sahibi olduğu bu sürüye üç melek gelir. Bu melekler Hz. İbrahim'i sınamak amacıyla kurt donunda gelmiştir. Melekler sürünün çobanına "Biz buradan bir hamile koyunun karnından bir kuzu alıp götüreceğiz." derler. Bu teklif üzerine çoban "Bu kuzular bana emanettir. Bu kuzuyu size verebilmem için ağama danışmam gerekir" der. Melekler çobana "Biz bekleriz, git danış" derler. Çoban gidip durumu Hz. İbrahim'e anlatır. Hz. İbrahim çobana kuzuyu vermesi için izin verir. Melekler hamile bir koyunun karnını açıp kuzuyu alırlar ve sonra koyunun karnını dikerek oradan ayırırlar. Bu arada İbrahim'in çocuğu olmamaktadır. Bunun üzerine İbrahim "Allahım bana bir oğlan ver, sana kurban edeyim" der. Bu dua neticesinde Hz. İbrahim'in ikinci eşi olan Hacer hamile kalır ve İsmail Peygamber dünyaya gelir. İsmail çok zeki bir çocuktur. Öyle ki yedi yaşına geldiğinde okuma ve yazmayı öğrenmiş ve ilmî seviyesi de oldukça ileri bir düzeydedir. Bu arada Tanrı sürekli İbrahim Peygamber'in rüyasına girer ve "Vaadini yerine getir, vaadini yerine getir" diye ikazda bulunur. İsmail Peygamber olayı kavrar ve babasına "Baba ne yapıyorsun? Sana emrolunanı yap" der. Sonra Hz. İbrahim kararını verir ve oğlu İsmail'i yanına alarak yola koyulur. Hz. İbrahim yolda giderken, bir yandan da topladığı hurmaları oğlu İsmail'e yedirir. Bu arada şeytan boş durmaz ve İsmail'e "Baban seni kesmeye götürüyor" diyerek kandırmaya ve caydırmaya çalışır. İsmail'de elindeki hurma çekirdeğini şeytana fırlatır ve "Git! Lanet şey!" der. Hurma çekirdeği şeytanın gözüne isabet eder ve

şeytanın bir gözü kör olur. Nitekim Sinemilliler arasındaki “Kör Şeytan” tabiri buraya nispet edilir. Neticede Tanrı'nın bu emrini gerçekleştirmek için Hz. İbrahim ve oğlu İsmail Mina dağına gelirler. Hz. İbrahim oğlu İsmail'i yere yatırır ve korkmaması için gözlerini bağlar. Bıçağı boğazına sürmeye başlar. Fakat bıçak kesmez. Bunun üzerine Hz. İbrahim gazaba gelir ve “Neden kesmiyorsun?” diyerek bıçağı taşa vurur. Taş ikiye ayrılır. Bu sırada bıçak dile gelir ve “Ne yapıyorsun, Hakk'dan emir yok kesemiyorum” der. Bu sırada meleklerin İbrahim Peygamber'in sürüsünden aldıkları kuzu koç olmuştur. Melekler koçu Hz. İbrahim'e getirirler. İsmail Peygamber'in yerine bu koçu kurban olarak kesmesinin emredildiğini söylerler. Kurban olarak koç burada kesilir. Ayrıca kurbanlarda çoğunlukla koçun tercih edilmesinde bu olayın etkili olduğu söylenmektedir. Sinemilli Alevîleri kurban olayını Şah İsmail Hatayî'nin şu deyişiyle ifade ederler:

Hak Teâlâ Cebrâil'e
Cebrâil'im gelsün dedi
Varın söylen Halil'ime
Ahdi yerin bulsun dedi

Yine geldi bayram ayı
Titrer Halil'in canı
Yavrum İsmail'im seni
Hakk'a kurbansın dedim

Hak kabul ederse beni
Ata sen hiç çekme gamı
Koç kuzu kurban olmazsa
Serim (başım) Hakk'a kurban dedi

Ellerin bağla bağlandı
Anası uğruna ağladı
Yetmiş yedi kere bıçağı çaldı
Kessene hey zâlim dedi

Bıçak dedi hâşâ hâşâ
Niçün çaldın meni taşa
Taşı kestim baştan başa
Kesmem İsmail'i dedi

İsmail kalktı uyandı
Boyunca nûra boyandı
Yâ Halil nice dayandı
Yavrum İsmail'im dedi
Kurbânı gönderdi delil
Cebrâil önünce gelür
Men senden cömerdim Halil
Kaldır İsmail'i dedi

Ağlar iken gülüştüler
Göz yaşların siliştiler
Hep döşendi Peygamberler
Koç etini bölüştüler

Hatâyî'm bayramda kurbân
Ola derdlilere dermân
Sırâtı geçmeye insân
Korkmasın kullarım dedi (KK. 3; KK. 4; KK. 5).

Sinemillilere göre bıçağın İsmail'i kesmemesi, insanın canı ve bedeninin hiçbir şeye feda edilmeyecek kadar kutsal olduğunu gösterir. Zira insanlar bu düşünceyle hareket ederse dünyadaki zulüm ortadan kalkar (KK. 6). Sinemilli Alevîlerinde Muharrem, Kaza, Hızır ve Kurban Bayramı kurbanlarını daha çok ekonomik durumu iyi olanlar kesmektedir. Ayrıca niyette bulunan bir kişinin eğer niyeti gerçekleşmişse vaat ettiği niyet kurbanını kesmek zorundadır. Kurban olarak koç, keçi, koyun vb. küçükbaş hayvanlarla sığır cinsinden dana kesilmektedir. Ayrıca kurban kesilecek hayvanın sakat ve hasta olmaması, dişlerinin tam olması ve bir yaşını doldurması gereklidir (KK. 2; KK. 4; KK. 3). Sinemillilerde kurban dua ile kesilir. Kurban keserken okunan duaya şu örneği verebiliriz: *"Bismilla Allahu Ekber (üç kez) Vallahu Ekber. La ilahe illallah kurbanı Halil, fermanı Celil, delili Cebrail, canı İsmail (üç kez) tekbiri şahı merdan Ya Ali"* (KK. 7).

1.1. Kurban Bayramı Kurbanı

Sinemilli Alevileri Kurban Bayramı'nda kesilen kurban ritüelini uygularlar. Sinemilliler arasında bu kurbanı gücü yeten herkesin kesmesi gerektiği inancı hâkimdir. Sinemillilerde Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanın yedi paydan aşağı dağıtılmaması tercih edilir. Ayrıca bu kurbandan eve bırakılan hisse de pişirilerek misafirlere ikram edilir (KK. 7; KK. 3).

1.2. Hayır Kurbanı

Belli bir sıkıntıyla karşılaşmış ve bu sıkıntısından kurtulanlar veya özellikle devlet kurumlarına atanma gibi önemli bir olaydan sonra insanlar şükür amacıyla hayır kurbanı keserler. Kesilen bu kurban komşulara dağıtılır. Kesilen bu kurbandan asgari yedi eve eşit bir şekilde pay edilmeye özen gösterilir. Hayır kurbanında kurban sahibi kendisine bir pay alarak gerisini dağıtmak zorundadır. Ayrıca gerçekleşen bir ölüm olayında ölümün kırkinci gününde ve yıldönümünde cenaze evi tarafından ölen kişinin hayrı için kurban kesilip, etinin pişirilerek misafirlere ikram edilmesi de bu kurban türüne örnektir (KK. 7).

1.3. Muharrem Orucu Kurbanı

Muharrem Orucu Kurbanı'nın temeli, Kerbela olayına dayandırılır. Kerbela olayında Ehl-i Beyt'in nesli tükenmek üzereydi. Hz. Hüseyin, oğlu Zeynel Abidin hasta olduğu için savaşa katılmasına izin vermez. Ancak Zeynel Abidin savaşa katılmak isteyince babası kendisine "Oğlum sen bizim neslimizi devam ettireceksin" diyerek bu isteğini geri çevirir. Zira Sinemilli Alevilerince Ehl-i Beyt neslinin çektiği sıkıntılar ve soyunun da Zeynel Abidin'le devam etmesi dolayısıyla şükür amacıyla kesilen bu kurban, buruk bir sevinçle eda edilir. Bu kurban, Muharrem ayında on iki gün oruç tutulduktan sonra on üçüncü günde kesilir. Kesilen bu kurbanın eti mutlak surette pişirilerek akraba, komşu ve misafirlere ikram edilmelidir. Sinemilliler kesilen bu kurbanın eti piştiğinde, kazanın kapağını açtıklarında kazana şükür ve bereket duası okurlar (KK. 4; KK. 1; KK. 7).

1.4. Hızır Kurbanı

Kurban, tutulan Hızır orucu sonucunda kesilir. 13-14- 15 Şubat'ta Hızır orucu tutulup 16 Şubat'ta Hızır kurbanı kesilmektedir. Bu kurbandan pişirilmeden en az yedi hisse yapılarak dağıtılır. Kurbandan geri kalan kısım ise pişirilerek bayram kutlamasına gelen misafirlere ikram edilir (KK. 7; KK. 2).

1.5. Kaza Kurbanı

Sinemilli Alevileri başlarına gelen bir kaza ve beladan kurtulduklarında şükür amacıyla kaza kurbanı kestiklerini söylerler. Kaza kurbanını daha çok asgari yedi hisse olmak üzere dağıtırlar. Fakat bununla beraber bazen kesilen kurban pişirilmekte ve hep beraber yenilmektedir (KK. 7).

1.6. Niyet Kurbanı

İnsanların belli niyetlerinin gerçekleşmesi sonucunda vaat edip kestikleri kurbandır. Bu kurban genellikle asgari yedi hisse olmak üzere dağıtılır (KK. 7).

1.7. Tercüman Kurbanı

Görgü ceminde kesilen kurbandır. Görgü cemi, Sinemilli Alevilerinin en önemli ritüellerindendir. Genellikle kış aylarında yerine getirilen bu cemlerde "on iki hizmet" yerine getirilerek ceme çağrılan talipler görgüden geçirilir. Bir kişinin Alevî kimliğine sahip olup, Alevîliğin öğretisi ve yükümlülüklerinden sorumlu olmasının temel şartı görgü cemine katılarak dede huzurunda ikrar vermesiyle gerçekleşir. Görgü ceminin başlangıcında kurban sahipleri belirlenir. Bu cemde adağı

olanların kurbanları daha ön plandadır. Her yılın görgü ceminin kurban sahipleri farklıdır. Görgü cemi başlamadan önce kurbanlardan biri meydana getirilir. Anadolu kültürünün katmış olduğu özelliklere uygun olarak süslenerek bu kurban cem kurbanına uygun bir halde getirilir. Kurban süslenir ve ayakları yıkanır. Bir nevi kurbanı abdest aldırılır. Bu kurban insanlık adına geldiği için uygun bir dua verilir. Cemden sonra lokma yapmak için kesilen kurbanın kemikleri sıradan görülmez. Toprağa gömülür. Bu kurban pişirilerek görgü cemine katılanlara lokma olarak ikram edilir (KK. 3; KK. 2; KK. 7; KK. 16; KK. 17).

1.8. İkrar Kurbanı

Musahiplik ceminde kesilen kurbandır. Musahiplik cemi, Alevîliğin erkân olarak bel kemiğini teşkil eden cemdir. Musahiplik cemi iki aile arasındaki ciddi bir akitleşmedir. Burada dört can akitleşecektir. Bu cem bir anlamda dört kardeşin bir gömlekte yatışını ifade eder. Sinemilli Alevîlerdeki musahiplik cemi, “eline-belinde-diline” sahip olmak ve kendi özüyle yüzleşerek yol kardeşliği otokontrol edilerek yapılan bir cemdir. Musahiplik ceminin temeli kırklar ceminde Hz. Ali’nin Hz. Muhammed’le yol göstermek (koymak) için tuttıkları musahipliğe dayandırılır. Ayrıca Sinemilli Alevîleri Cebrail’in de Ali’yle musahip olduklarına inanırlar. Musahip görgüsünden geçen çift verdikleri ikrara binaen bir kurbanlık alırlar. Söz konusu kurbanlık musahiplik ceminde duası yapıldıktan sonra kesilerek pişirilmesi için kurbanıya teslim edilir. Bu kurbanın eti tören sonrasında törene katılanlar tarafından topluca yenilir (KK. 2; KK. 3; KK. 7; KK. 18).

1.9. Tohum Davarı

Sinemilliler köy düğünlerinde kız tarafı farklı köyden ise düğünden bir gün önce erkek tarafınca düğünde kesilmek üzere “tohum davarı” adı verilen bir koçu kız tarafına götürürler. Bu koç kesilerek pişirilir ve düğüne iştirak eden misafirlere ikram edilir. Ayrıca Sinemillilerde gelin indirilince de hayır ve bereket getirmesi temennisiyle ayağına bir koç kurbanı kesilmektedir (KK. 7; KK. 8; KK. 9; KK. 10).

2. Kansız Kurban

Kansız kurbanlar her şeyden önce bitkisel maddeleri kapsarlar. Yani kurban olarak özellikle bir kısım yiyecek ve içeceklerin kurban olarak sunulmasıdır (Güç, 2018, s. 72). Kurban olarak sunulan bu kansız objelere elbiseler, mücevherler, silahlar, kıymetli taşlar ve metaller, metalden yapılmış kurban kapları ve daha gelişmiş medeniyetlerde bir bedel unsuru olarak paralar da dâhil edilmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere kurbanın bu türü mabede adama ve bekareti koruma gibi bir kısım ritüel davranışlarını da kapsamaktadır. Türk kültür ve inancında kansız kurban ritüellerini sunuluş ve uygulanış biçimine göre saç, çalama/bez bağlama ve dolu/ tolu şeklinde üç alt grupta sınıflandırmak mümkündür. Saç; ağaç, dağ, nehir, ata gibi kült unsurlar ve bunlara bağlı çeşitli ritüel uygulamalar içerisinde, kutsal olarak nitelendirilen ya da kötü ruhları sembolize eden nesnelere sunulan, insanın kendi biyolojik ihtiyaçları bağlamında kullanılmayan ve saç olarak uygulanan kurbanlardır. Bir diğer kansız kurban çeşidi çalama/çalama/yalma/yalama ifade şekilleriyle görülen bez/çaput bağlama geleneğidir. Bu bez belli bir dileğin gerçekleşmesi için bağlandığı gibi hastalık vb. olumsuzluklara sebep olan kötü ruhları vücuttan çıkarmak amacıyla da yapılmaktadır. Kansız kurban ritüellerinden son olarak tolu/dolu olarak adlandırılan ve geçmişten günümüze Türk kültür ve inanç hayatında önemli bir

konumunda yer alan içki içme geleneği görülmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, 2019, s. 122-129; Henninger, 2005, s. 7998).

Sinemilli Alevîlerinde kansız kurban ile ilgili birçok uygulamayı görmekteyiz. Sinemillilerde erkânın temelini teşkil eden cemlerde börek, çörek, tatlı, bisküvi gibi getirilen ve adına lokma denilen uygulamalar kansız kurbanı örnek teşkil eder. Ayrıca sadaka türünden yapılan yardımlaşmalar ve hediyeleşmeler de kurbanın bu türüne yönelik uygulamalardır. Ayrıca cemlerdeki “dolu” içeceği de kansız kurban türüne örnek gösterilebilir (KK. 2; KK. 4; KK. 7).

Kansız kurban ritüelini giriş/geçiş dönemlerindeki bir kısım uygulamalarda da görmekteyiz. Sinemilli Alevîlerde çocuğu olan aileler, yakınları tarafından göz aydınlığı için doğan çocuğa alınan bir hediye ile ziyaret edilmektedir. Aile de gelen misafirlere yemek ve tatlı türünden bir kısım ikramlarda bulunmaktadır. Aynı şekilde bu hediyeleşmeleri ilerleyen süreçteki çocuğun kırklama ve diş hediği gibi törenlerinde de görmekteyiz. Sinemilli Alevî düğünlerinde gelin indirilince kapıdan girerken sağdıç tarafından damın üzerinden “yağlık” adı verilen bozuk paralar, çerezler, şekerler gelinin başına ve etrafa “Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!” denilerek saçılır. Gelinin kaynanası da gelinin üzerine buğday serper ve atın ayağında tahta kaşık kırar. Bu uygulama gelinin eve bereket ve bolluk getirmesi düşüncesiyle yapılmaktadır (KK. 7; KK. 11; KK. 12). Sinemilli Alevîlerinde kansız kurban uygulamalarını ölüm sonrası ritüellerde de görmekteyiz. Zira cenazenin defnedildiği ilk günün akşamı yas evinde helva kavrulur ve dağıtılır. Definin ertesi günü veya üç gün içerisinde “can aş” adı verilen bir yemek verilmesi, definden 3- 4 gün veya en fazla bir hafta sonra mezarı kazmaya gidenlere “üç ekmeği” veya “kazma-kürek tıktırtısı” adı verilen uygulamada helva yapılıp dağıtılması ve yemek verilmesi kansız kurban uygulamalarındandır. Yine ölümün kırkinci gününde ve yıldönümünde cenaze evi tarafından maddi imkânlar nispetinde kanlı veya kansız kurban tercih edilir. Bu bağlam kansız kurban türüne örnek olarak yasa gelen misafirlere yemekler hazırlanıp verilmesi gibi uygulamalar, kansız kurban türüne örnek teşkil eder (KK. 13; KK. 7; KK. 1; KK. 4). Sinemilli Alevîlerince ziyaret mekânlarında bulunan kutsal ağaçlar ile kutsal kabul edilen bir kısım ağaçlara belli dilek ve maksatlar doğrultusunda çaput bağlanması da bir kansız kurban uygulamasıdır (KK. 14; KK. 15).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahip olan kurban, dinlerin ve kültürlerin içerisinde farklı uygulamalarla varlığını sürdürmüş evrensel bir ibadet fenomendir. Zira kurban, dindar kimliğine sahip olan insanın kutsal varlıklarla iletişim kurmasını sağlayan en önemli ibadet araçlarından birini teşkil etmiştir. Ayrıca kurban ibadetinin hem ferdi hem de toplumsal boyutunun olması bütün dini geleneklerde yer almasını ve evrensel bir inanç unsuru olmasını sağlamıştır.

İnsanın varlığının bilincine varması, dindarlık tabiatına sahip olmasında temel etken olmuştur. Dindarlık tabiatına sahip olan insan ise bedensel ve duyuşsal bir olgunluğa eriştikten sonra hayatının devam eden sürecinde kutsalı tecrübe etmek istemiştir. İnsanın özellikle psikolojik açıdan inanç dünyasında kutsalı dua ve takdimeler ile ikna etmesinin en önemli ibadet araçlarından birinin kurban olduğu görülmektedir. Zira bu sayede o, kutsal varlığa karşı yakarışını, şükürünü, bereketi temini, minnet

duygusunu, günahlardan pişmanlığını ve geleceğe yönelik istek ve temennilerini aktarmaya çalışır. Daha ötesi kanlı kurban törenlerinde kan akıtılması hayatın Tanrı'ya sunulmasını temsil etmektedir.

Sinemilliler arasında özellikle kanlı ve kansız kurban uygulamalarına yönelik birçok ritüel Geleneksel Türk Dini ve kültürünün bir devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türklerde kurban, tapınma, dua, şükür, ölüm, ata ruhlarını memnun etme, kuraklığı giderme, hastalıktan kurtulma, barış ve zafer isteği gibi muhtelif amaçlarla uygulanmıştır (Günay & Güngör, 2015, s. 98). Türklerde kanlı kurbanı "tayılga" veya "hayılga" denilmektedir. At, koyun, öküz, deve ve ren geyiği en çok kurban olarak kullanılan hayvanlardır. Kurban edilen hayvanlar arasında en büyük yeri ölünen bindiği atı almaktadır. Çünkü Türklere göre at, tehlikeleri haber verdiği sahibinin hem habercisi hem de yardımcısı konumundadır. Türkler ayrıca at ve koyun gibi sıcakkanlı hayvanların evi ve ev sahiplerini felaketlerden koruduğuna inanmaktadır (Küçük vd., 2017, s. 102).

Türklerde bir isteği ve dileğine kavuşan kişi, memnuniyetini ve şükrünü ifade etmek amacıyla "saçı" adı verilen kansız kurban sunardı. Kansız kurbanı "saçı" denildiği gibi dini terim olarak "saçılga" veya "çaçılga" da denilmektedir. Türklerde saç uygulaması, her kavmin kendi emeğiyle kazandığı, kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerden yapıldı. Saçı ritüelinde göçebe kavimlerde süt, kımız, yağ; çiftçi kavimlerde buğday, darı, şarap; tüccar kavimlerde para sunu olarak kullanılmıştır (Küçük, Tümer, Küçük, 2017, s. 103). Sinemillilerde özellik ziyaret mekânlarındaki ağaçlar olmak üzere kutsal kabul edilen ağaçların dallarına "dilek adama" adı altında belli dilek ve amaçlar doğrultusunda bez/çaput bağlanması olayı şeklindeki kansız kurban inancı Türlerde de mevcut olup, ağaç dallarına bağlanan bu bezlere/çaputlara "yalama" adı verilirdi (Eroğlu, 2017, s. 200).

Kansız kurban ritüellerine diğer dinlerde de rastlamak mümkündür. Eski Mezopotamya toplumunda Tanrı Enlil ve İştâr'a sunulan hurma, arpa, zeytin yağı gibi sunular da kansız kurbanı örnek teşkil etmektedir (Demirci, 2013, s. 58). Çin toplumunda Tanrılara ve ölen atalara yönelik kurban oldukça yaygındı. Bu kurban uygulamasında kanlı kurbanlar sunulduğu gibi hububat, mayalandırılmış içki, çeşitli yiyecekler ve ipek gibi takdimeler de sunulurdu (Güç, 2002, XXVI, s. 434). Konfüçyanizm'in kutsal metinlerinde ata ruhlarına yönelik kurban sunulduğu ifade edilmekte ve bu hususta "Kurbanını onlar hayattaymış gibi sun" (Konfüçyüs, 2017, (3/12), s. 31) buyrulmaktadır. Japonların milli dini olan Şintoizm'de pirinç ve pirinç şarabından oluşan yemek takdimeleri, elbise ve mesken dâhil üç asli ihtiyaca tekabül eden her şey kurban olarak takdim edilirdi (Güç, 2002, XXVI, s. 434). Zerdüştlükte ise kanlı kurbanlar yanında haoma su, nar suyu, un, meyve, sebze, tereyağı, yumurta da tanrıya sunulan kansız kurbanlar arasındadır (Tıgılı, 2004, s. 87). Kansız bir kurban türü olan Haoma ayini Zerdüş'ten önceki dönemlerde İran toplumunda çok büyük bir öneme sahipti. Çünkü haoma, ilk üç kurbandan (bitki, insan ve hayvan) birini teşkil ediyordu. Bütün bitkilere can verdiğine inanılan haoma olmasaydı, insanların ve hayvanların olmayacağına inanılıyordu. Sarhoşluk değeri oldukça yüksek olan haoma bitkisinden elde edilen içki hayat ve güç vericidir. Sarhoş edici olup, zarar vermeyen tek içki olarak kabul edilirdi. Şaire ilham, savaşçıya cesaret, Mobede zekâ ve ilham bağışlardı. Daha sonra haoma bir adak olarak tanrılara sunulan bir bitki iken bütün âlemi sıvı şeklinde doldurduğuna inanılan Hayat Tanrısına dönüşmüştür (Tıgılı, 2004, s. 89; Küçük vd., 2017, s. 123).

Kansız kurban uygulamasını Hint dinlerinde de görmekteyiz. Hinduizm’de kurban, insanları kurtuluşa götüren yollardan biri olup, özellikle Vedalar döneminde günlük merasimler, ateşte yakılan takdimeleri, kutsal soma içkisini yere dökmeyi, atalara, yer tanrılarına ve ruhlara yiyecek takdimelerini ihtiva etmektedir. Aylık merasimler ise yeni ay ve dolunayda çeşitli Tanrılara, özellikle fırtına Tanrısı İndra’ya sunulan pastalar ve yiyecekler Hint toplumunun inanç yapısındaki kansız kurbanlardandır. Bununla beraber Budizm ve Caynizm gibi dinlerde görülen ahimsa (hiçbir canlıyı öldürmeme) prensibi gereği sunulan takdimelerde canlı hayvanlara yer verilmeyip mabetlerde tütsü, mum, buhur, yiyecek ve içecekler takdim edilirdi (Güç, 2002, XXVI, s.434; Yitik, 2017, s. 115-116). Yine Hindularda bir kısım tarlaların, ağaçların, kayaların ve çaluların etrafında dişi ruhların bulunduğu inanılmakta ve bu ruhlara yönelik ağaç dallarına bez/çaput bağlanmakta, yol kenarlarına yiyecekler, gümüş yaldızlar, kırmızı boya veya pudrayla süslenmiş taşlar bırakılmaktaydı (Knott, 2000, s. 87).

Yahudilikte kurban ibadeti, Musa şeriatında uygun görülen hayvanları boğazlamak suretiyle sunulan kanlı kurbanlar ve çeşitli hububatların takdim edilmesi şeklinde her iki kurban türünün de mevcut olduğu görülür (Yaratılış, 4/3; Levililer, 2/1-14; I. Samuel, 2/12-17). Hıristiyanlık ise başlangıçta kurban ile ilgili inanış ve uygulamalarını Eski Ahit’ten almıştır. Ancak Hıristiyanlıkta kurban inancı Hz. İsa’nın çarmıha gerilmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Zira insanların Âdem’den beri devam eden günahlarının bağışlanması için İsa, kendini kurban etmiştir. Bu yüzden Hıristiyanların kurban kesmelerine gerek kalmamış, Pazar günü ve Paskalya bayramında yapılan ekmek-şarap ayini kurbanın yerini almıştır (Güngör, 2017, s. 396). İslam’da ise kurban hicretin ikinci yılından itibaren meşru kılınmıştır (Kevser, 108/2).

Sinemilli Alevîlerinde görülen kanlı ve kansız kurban ritüellerinin birçoğunun diğer din ve kültürlerde de olduğu görülür. Özellikle Sinemillilerde görülen kansız kurban uygulamalarının birçoğunun Türklerdeki kansız kurban uygulamalarıyla örtüştüğü ve muhtemelen geleneksel Türk dini ve kültürünün bir yansıması olarak devam ettiği söylenebilir. Yine Sinemillilerde ölmüş atalara yönelik kurbanları Geleneksel Türk Dini ve kültürel yapısı içerisinde de görmekteyiz. Sinemillilerin bütün kurban çeşitlerinde kurban edilecek hayvanın yaşını doldurması ve kusursuz olması gibi şartları Yahudilik (Tesniye, 15/21; 17/1) ve İslam’da da mevcut olduğunu görmekteyiz (İlmihal II, 1999, s. 6-8). Bu da bize Sinemillilerde kurban inancı ile ilgili uygulamaların şekillenmesinde Sami din ve kültürlerin etkisinin olduğunu göstermektedir.

Netice olarak kurban ibadeti, Sinemilli Alevilerin inanç ve adetlerinin bir gereği kabul edilmektedir. Sinemillilerde tespit edilen kanlı ve kansız kurban ritüelleri, ilkel ve milli dinlerden evrensel dinlere; arkaik toplumlardan modern toplumlara kadar pek çok dini ve kültürel yapılarda da görülür. Sinemilliler arasındaki kansız kurban uygulamaları Geleneksel Türk Dini ve kültüründe “saçı” adı verilen kansız kurbanların bir devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanlı kurban uygulamalarının oluşmasında ise inanç temeli olarak Sami dini ve kültürlerin anlayışları etkili olmuştur. Ayrıca kanlı kurban törenlerindeki ritüellerde de Türklerde “tayılga” ve “hayılga” adı verilen kanlı kurban törenlerindeki ritüellerin oldukça etkili olduğu görülür. Şunu da ifade etmek gerekir ki kanlı ve kansız kurban törenlerindeki ritüeller İslami motiflerle Alevi geleneğe ait unsurlarla iç içe karışmış olarak varlığını sürdürmektedir.

Etik Kurul İzni

Bu makale etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Kaynakça

- Adam, B. (2017). Kutsal nedir? İçinde D. Arık & A. H. Eroğlu (Eds.). *Halk inanışları el kitabı*. (ss. 45-46). Grafiker Yayınları.
- Alıcı, M. (2007). *Dinler tarihinin batılı öncüleri*. İz Yayıncılık.
- Cevdet Dâhiliye (C.DH), 871, 2444.
- Çetin, Ö. (2012). Kültürlerarası din psikolojisi açısından kan sembolizmi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(1), 107-142.
- Demirci, K. (2002). Kutsiyet. *İslam Ansiklopedisi*, XXVI, (ss. 495-496). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demirci, K. (2013). *Eski Mezopotamya dinlerine giriş*. Ayışığı Kitapları.
- Durkheim, E. (2005). *Dini hayatın ilkel biçimleri* (Çev. F. Aydın). Ataç Yayınları.
- Eliade, M. (1990). *Dinin anlamı ve sosyal fonksiyonu* (Çev. M. Aydın). Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve dindışı* (Çev. M. A. Kılıçbay). Gece Yayınları.
- Erginer, G. (1997). *Kurban kurbanın kökenleri ve Anadolu'da kanlı kurban ritüelleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Eroğlu, A. H. (2017). Geleneksel Türk inanışları. İçinde D. Arık & A. H. Eroğlu (Eds.). *Halk inanışları el kitabı* (ss. 174-206), Grafiker Yayınları.
- Gaspak, A. (2017). *Malatya yöresi alevilerinin inanç ve uygulamaları üzerine bir araştırma (Arguvan örneği)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güç, A. (2002). Kurban, *İslam Ansiklopedisi*, XXVI, (ss. 433-435). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Güç, A. (2018). *Çeşitli dinlerde ve İslam'da kurban*. Emin Yayınları.
- Günay, Ü., & Güngör, H. (2007). *Türklerin dini tarihi*. Rağbet Yayınevi.
- Gündüz, Ş. (2007). Dinlerde tanrıya yaklaşma aracı olarak kurban, *Uluslararası Kurban Sempozyumu*, İstanbul, ss. 65-74.
- Güngör, A. İ. (2017). Kurbanla İlgili İnanış ve Uygulamalar İçinde D. Arık & A. H. Eroğlu (Eds.). *Halk İnanışları El Kitabı*. (ss. 386-408). Grafiker Yayınları.
- Güzel, B., & Güzel, M. (2010). Konakbaşı köyü. *Arguvan Olgusu Dergisi*.
- Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HH), 1326/51704.
- Henninger, J. (2005). Sacrifice. İçinde, Vol. XII, J. Lindsay (Ed), *Encyclopedia of Religion* (ss. 7997-8008.). Macmillan Reference USA.
- Hubert, H., & Mauss, M. (1964). *Sacrifice: Its Nature and Function* (Çev. W. D. Halls). The University of Chicago Press.
- İlmihal II (1999). İstanbul. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karakaya-Stump, A. (2016). *Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık: Alevî kaynaklarını, tarihini ve tarih yazımını yeniden düşünmek*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kıyak, A. (2012). *Elâzığ ve yöresinde ziyaret yerleri*. Manas Yayıncılık.
- Knott, K. (2000). *Hinduizm'in ABC'si*. Kabcacı Yayınları.
- Konfüçyüs (2017). *Sözler* (Çev. B. Akar). Ötüken Yayınları.
- Köse, S. (2019). *Alevî inanç sisteminde kurban ritüeli*. Kesit Yayınları.
- Kutsal Kitap* (2001). İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları.

- Küçük, A., Tümer, G., & Küçük, M. A. (2017). *Dinler Tarihi*. Berikan Yayınevi.
- Lasebikan, G. L. (1998). Eski Ahid'de kurban (Çev. A. Güç). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(7), 575-586.
- Maraş Ahkâm Defterleri (Maraş), 3.
- Otto, R. (1936). *Idea of the Holy, An Inquiry into the non-rational factor in the idea of the divine and its relation to the rational* (English Version, J. Harvey), Oxford University Press.
- Özkan, A. R. (2003). *Dinlerde kurban kültürü*. Akçağ Yayıncılık.
- Saltık, V. (2011). *İz bırakan erenler ve alevî ocakları*. Kuloğlu Matbaacılık.
- Schimmel, A. (1999). *Dinler tarihine giriş*. Kırkambar Yayınları.
- Selçuk, A. (2016). Anşa bacılılarda adak, *ZfWT*, 8(3), 33-52.
- Sharpe, E. (1986). *Comparative Religion: A History*. London Duckworth.
- Sharpe, E. J. (2000). Kurban. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde (26, 433-435). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tanyu, H. (1967). *Ankara ve çevresinde adak ve adak yerleri*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tıgılı, A. (2004). *Zerdüşt hayatı ve öğretisi*. Beyan Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1988). *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulubaş, M. (2016). *Maraş ve çevresinde aşiretler (1774-1865)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünal, M. (2005). *Sami dinlerde tanrı fenomenolojisi*. Laçın Yayınevi.
- Yıldırım, M. (2007). Mircea Eliade'de kutsal ve kutsal zaman kavramı. *Dini Araştırmalar*, 10(28), 59-82.
- Yitik, A. İ. (2017). *Doğu dinleri*. İsam Yayınları.

Kaynak Kişiler

- KK. 1, T. B., 1952 Elbistan Doğumlu, Emekli.
- KK. 2, M. O., 1944 Pazarcık Doğumlu, Dede.
- KK. 3, M. Y., 1920 Elbistan Doğumlu, Dede.
- KK. 4 A. E. B., 1943 Elbistan Doğumlu, Dede.
- KK. 5, M. A. D., 1950 Kahramanmaraş Doğumlu, Serbest Meslek.
- KK. 6, İ. E. E., 1954 Pazarcık Doğumlu, Çiftçi.
- KK. 7, K. E., 1942 Erzincan Doğumlu, Dede.
- KK. 8, Y. Y., 1955 Elâzığ Doğumlu Ev Hanımı.
- KK. 9, Z. B., 1956 Sarız Doğumlu, Emekli Öğretmen.
- KK. 10, Z. S., 1933 Elbistan Doğumlu, Ev Hanımı.
- KK. 11, B. T., 1936 Elâzığ Doğumlu, Ev Hanımı.
- KK. 12, A. E., 1929 Elâzığ Doğumlu, Ev Hanımı.
- KK. 13, S. T., 1976 Erzincan Doğumlu, Ev Hanımı.
- KK. 14, M. S., 1964 Elâzığ Doğumlu, Ev Hanımı.
- KK. 15, G. A., 1938 Elâzığ Doğumlu, Ev Hanımı.

KK. 16, A. E., 1932 Elbistan Doğumlu, Dede.

KK. 17, A. E., B., 1943 Elbistan Doğumlu, Dede.

